

"IN ZICHTBARE EN ONZIENLIJKE DINGEN"

68

J. Nieuwenhuis

"De mens gaf namen aan alle dieren,
aan de vogels in de lucht,
de beesten in het veld.
Maar voor de mens was er geen hulp
die bij hem paste
en die hem antwoord gaf".

Boek van de Schepping

De meest populaire figuur in Nederland op dit moment is waarschijnlijk Mijnheer de Uil uit de Fabeltjeskrant. Hij houdt ons iedere avond een spiegel voor; want wat wij daar zitten te doen is: kijken naar onszelf. Je ziet jezelf, je buurman, je collega, je werkster, je timmerman, als in een spiegel: een beetje vertekend, maar levensecht. Mijnheer de Uil, Heer Bommel, Felix de Kat, Reinaert de Vos, - het zijn fabeldieren, wezens die iets verbeelden wat wij als mensen niet zo goed kunnen zeggen. Het zijn "beeld"verhalen, verhalen die iets verbeelden.

Hoe komt het, dat wij elkaar zulke verhalen vertellen en er elkaar in terugvinden? Wel, wij mensen ervaren dag in dag uit, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, dat woorden tekortschieten. Wij ervaren dat net zo pijnlijk als die Adam over wie u is voorgelezen: Adam - dat betekent: de mens - die namen geeft aan de dingen en toch de naam, het woord niet kan vinden. Adam, die wel het woord heeft, maar geen ant-woord, geen mens die voor hem woord kan zijn. Waarom? Omdat - het is ons aller ervaring - taal "maar" een taal is. Natuurlijk, zonder taal bleven we nergens meer, zouden we nauwelijks meer met elkander kunnen communiceren. Maar hoe vaak ervaren we niet, hoezeer die woordentaal tekortschiet, hoezeer woorden ons remmen om datgene wat we willen overbrengen, ook inderdaad over te brengen.

En precies daarom - en daar gaat 't om - vertellen we af en toe een sprookje, een gedicht, een legende, een fabel, een dierenverhaal. Precies daarom staat de Bijbel vol met gedichten, legendes en fabels, - ook verzamelingen van woorden, maar tegelijk veel méér dan woorden alleen; het voornaamste staat tussen de regels, achter de woorden, het zijn beelden. En het is daarom ook, omdat woorden alleen zo tekortschieten, dat wij bij het spreken gebaren maken, om de taal a.h.w. krachtiger te maken, meer nabij, meer echt. Het is daarom ook, dat wij zwijgen op de momenten waarop we 't meest te zeggen hebben. De meest intieme, de diepste momenten in het menselijk bestaan, de momenten waarop we onszelf en elkaar het dichtst nabij zijn, dat zijn tevens de stilste ogenblikken van ons leven. Het ogenblik van een liefdesverklaring is alles behalve woorden. Ogenblikken van echtelijk nabijzijn, van waarachtig gebed, van troost en meeleven, van blijdschap en van extase, van vergeving en verzoening, - dat zijn ogenblikken waarop woorden er niet meer toe doen. Woorden kunnen dan gewoon niet meer. Dan maak je een gebaar, verder niets. Of je kijkt elkaar aan, verder niets. Of je huilt, of je lacht, of je bent alleen maar stil, zo stil dat je jezelf hoort. Verder niets.

Welnu, die taal, die tweede taal van ons, die beeldentaal, die sprakeloosheid, dat grote zwijgen, - dat is de taal waar eigenlijk alles bij ons om draait. Dat is de taal van wat niet te zeggen is. Taal die fabuleert en stottert en het liefst helemaal zwijgt. Die taal noemen we de taal van het beeld, van het gebaar, van het verhaal en de mythe, van gelijkenissen, parabellen. De taal van het teken. Het diepste waar het bij ons mensen om draait, kunnen wij niet uitdrukken door die eerste taal, de taal van de droge woorden, het heldere, min of meer logische proza waar ik op dit moment zo mee sta te schutten. Als we echt iets aan elkaar willen overbrengen, dan nemen we die tweede taal, dan zoeken we tekenen, beelden of vergelijkingen of gaven, - dan vertellen we elkaar verhalen,

omdat een verhaal altijd veel meer zegt dan er staat. Dan geven we elkander een kus of een hand, een bosje bloemen of een snee brood. Een parabel. Dat is de taal van wat niet te zeggen is. De taal waar wij eigenlijk alles mee zeggen.

Want - en daar draait alles om -: die tweede taal, die taal van de beelden, van de tekenen, is de meest levende werkelijkheid die wij kennen. Nooit ben ik de ander zo nabij, nooit communiceer ik zo intiem met de ander dan wanneer het kan zonder woorden, gewoon door te zijn of te gebaren of te kijken. De meest werkelijke werkelijkheden zijn die welke ik niet of nauwelijks zeggen kan. Om ze te zeggen, zoek ik beelden of tekenen. Dat is geen vlucht, geen poging om het onmogelijke mogelijk te maken. Nee, precies door het beeld of het teken breng ik die werkelijkheid over. Een kus is geen teken alleen van liefde, hij is liefde zelf. Een bos bloemen is geen beeld alleen van attentie, van aandacht, het is attentie zelf. Daarom kan ik ook alleen maar een bosje bloemen geven, en geen bosje spinazie bijvoorbeeld. Omdat bloemen attentie zijn, en spinazie niet. Dat is niet toevallig zo, geen willekeurige afspraak. Dat kan niet anders. Zoals het ook niet anders kan, dat brood leven is en dat wij daarom iedere zondag hier rond brood vergaderd zijn. Maar daarover gaat het een volgende keer.

Wat ik u vandaag, als uitgangspunt van onze beschouwingen over de Eucharistie, wilde zeggen, is dit. Ons werkelijke menselijke bestaan, datgene wat wij het diepst in onszelf zijn en uiten willen, - dat zeggen wij niet door alleen-maar-woorden. Het kan niet. Ik ervaar nu, hier, aan den lijve hoe pover het is wat ik te doen sta. Ik grijp constant naar beelden, naar tekenen om u nabij te brengen wat in mij is. Zo doen wij mensen altijd. Het werkelijke in ons kunnen we alleen maar overbrengen door tekenen. Door beelden, gebaren, daden of geschenken, die bevatten, die zijn wat we bedoelen. Jan Palach in Praag is dat. Theodorakis tegenover de kolonels. De fakkel en het lied. De dokwerker is dat en de gekruisigde op het Nationaal Monument. Een schreeuw, ergens op een plein. Die zijn wat wij bedoelen. Namen voor wat niet te noemen is. En ook is dat - net zo goed - dit, dit wat wij hier doen, nu: zingen en stamelen, zoeken naar namen, naar gebaren, eten en drinken. Wat is het anders dan beeldentaal? Wat is het anders dan doen als Adam: tasten naar het onnoembare, waar ons aller leven om draait? Woorden zoeken voor het Woord?

Ja, onze diepste werkelijkheden kunnen we alleen maar tasten, zingen en stamelen. Net als Hamlet weten we dat wat in de boeken staat, alleen maar woorden zijn: "just words, words, words". Het diepste kan niet worden gezegd, alleen gedaan. Daarom zijn we hier. Om te doen. Te be-tekenen. "Gebruik geen stortvloed van woorden", staat ergens in het Evangelie. En Nescio in "Dichtertje" schrijft: "De taal is armoedig, doodarmoedig. Die de werken des Vaders kent, weet dit". Ik zou u willen vragen om vandaag, voor één keer, het woord het woord te laten en te luisteren naar het beeld. Het beeld van de mens, van Adam, van u en van mij, de mens die alle dingen noemt, overal woorden voor heeft en toch op het beslissende moment sprakeloos blijft, geen ant-woord heeft. De mens die in het diepste van zijn wezen hunkert naar dat éne Woord, het Woord dat alles zegt en mens wordt, net als hij.

"In den beginne was er het woord,
en het woord was bij God
en het woord was God.
Het woord werd vlees en sloeg
zijn tenten bij ons op.
Wij hebben allen uit zijn overvloed ontvangen,
ja, genade op genade".